

VÍCE WOLKERA!

Václav Pekárek

Letošní 30. výročí naší republiky přivede nás jistě i k novému hodnocení uměleckého a kulturního vývoje za uplynulá desetiletí, vyplývajícího z dnešních našich nových úkolů. A mělo by býti prvním úkolem naší kritiky a literární historie, aby nám nově osvětlily tento vývoj, neboť v minulosti bylo zde mnoho zmatků a nejasností, mnoho všelijakých teorií, jejichž úkolem bylo odvésti a zavést umělecký vývoj na cesty, kde by nepřekážel bývalé vládnoucí společnosti.

A tu již při letmém pohledu na uplynulý vývoj setkáváme se se zcela zvláštním a výjimečným osudem básníka a díla Jiřího Wolкера.

Osud díla Jiřího Wolкера je velmi úzce spojen s osudem i české pracující třídy, s osudem celé národní společnosti od let dvacátých, od vzniku tohoto díla, až po naše časy. Snad na žádném jiném básníku, na tom, jak česká buržoazní společnost hodnotila a ovlivňovala hodnocení básnického díla, nemůžeme si objasnit úkoly naší literatury i cesty, kterými šla, jako na díle Jiřího Wolкера. Osud jeho díla nám jasně obráží i všechny ty tendence, kterými se česká literatura v posledních třech desetiletích brala. A tak i v jednotlivém lze postihnouti všeobecné.

Jiří Wolker prožil jako chlapec první světovou válku. Procítil její hrůzy, všechno to ponížení člověka, a přichází v době první národní revoluce roku 1919 do Prahy. Byla to léta mocného nástupu české pracující třídy, českého lidu, doba, kdy byl uskutečněn český národní program, tužba po samostatném státu, za který jsme bojovali celá staletí. Současně s uskutečněním této staleté národní tužby vzrostly rozpory v české národní společnosti mezi českou buržoazií a českou dělnickou třídou, která žádá uskutečnění nejen národního, ale – vlivem velké Říjnové revoluce ruské – i sociálního programu.

A v těchto letech, kdy uskutečnění socialismu zdálo se samozřejmé, kdy o něm jako o samozřejmosti mluvil nejen prezident T. G. Masaryk, ale i vůdce české buržoazie Karel Kramář, přichází do Prahy Wolker. Přichází právě do této rušné doby, kdy celá nová generace je stržena příkladem Říjnové revoluce a kdy ve dvacátých letech vrcholí třídní rozpory v české společnosti: česká buržoazie strhává svou masku, podařilo se jí rozštěpiti tehdy ještě neuvědomělé české dělnické hnutí, obloudila lidové masy a všemi mocenskými prostředky potom mařila úsilí pracujícího národa po sociálním pokroku.

A tehdy se Jiří Wolker staví po bok dělnické třídy jako uvědomělý člen této avantgardy pracujících. Nebyl ovšem sám. Tehdejší básnickou generaci vedl S. K. Neumann a na univerzitě a ve veřejnosti ji vychovává prof. Zdeněk Nejedlý. Ti tehdy formují a dávají směr této nové poválečné generaci. I vzniká tehdy nová poezie, literatura i výtvarné umění, které se dávají do služeb pracujícího národa, snaží se vyjádřit jeho tužby a úsilí. Vedle Wolкера byl zde především S. K. Neumann a také Josef Hora, jehož tvorba z této doby patří k nejhodnotnějšímu, co kdy vytvořil. (Česká buržoazní kritika cení ovšem do poslední doby teprve až jeho lyriku subjektivní.) Také ve výtvarném umění zde byla celá skupina zobrazující pracujícího člověka. V této době tvoří Kremlička své monumentální pradelny a myčky, které patří k největším hodnotám, jež vytvořil. Vedle něho je to V. Špála, P. Kotík, V. Rada, J. Holý, Mrkvička, Josef Čapek, sochař Lauda a mnozí jiní, kteří v této době vytvořili díla patřící k největším uměleckým hodnotám posledních desítiletí, neboť zobrazovali a vyjadřovali ve svém díle snahu a touhu nové rodící se společnosti, jejich umění má vyhraněný poměr k lidu.

Z nejmladších to byl Jiří Wolker, který jako jeden z prvních z této válečné generace se postavil nekompromisně svým dílem po bok české pracující třídy jako její básník a vytvořil nám dílo, které bude a je chloubou českého pracujícího národa. Český pracující lid mu toho také nikdy nezapomenul. J. Wolker patřil a patří k nejmilovanějším a nejčtenějším českým moderním básníkům a jeho dílo dosáhlo takové velikosti a monumentalit, že nebylo za celá desítiletí předstiženo. A tak Jiří Wolker patří již dnes k našim klasikům. Je prvním klasikem nové rodící se společnosti. To ovšem neznamena, že je nějak izolován od národního umění minulého, naopak je s ním spojen jako nikdo z moderních básníků. Vždyť nové společnosti patří všechny největší hodnoty, které kdy společnost vytvořila a také se uvědoměle a sebevědomě hlásí jako jejich dědic a strážce.

Cesta Jiřího Wolкера k dělnické třídě a její avantgardě komunistické straně nebyla lehká. Přišel v této pohnuté době do Prahy z maloměstského prostředí moravského a neubráníl se ani vlivům oné měšťácké dekadentní zjemnělé literatury, která od devadesátých let byla u nás pěstována a vydávána oficiální kritikou za vrchol všeho světového uměleckého tvoření. Ale zdravý kořen jeho osobnosti ukázal se i v tom, že si současně zamilovává české klasiky, Erbena, Čelakovského a nechá na sebe působit i světovým básnickým snažením, které si přetváří po svém, neboť Jiří Wolker je především *básník*: Básník jemné citlivé senzibility, zvláštní konkrétnosti a jasu, který si zamilovává svět lidí i věcí, které dovede zalít zvláštním laskavým teplem a něhou a činí nám je drahé.

Z literárního života

Dovede mít rád věci „mlčenlivé soudruhy“, modrou skříňku na dopisy, vlak, oblaka, domy, lidi, jak by ve svém konkrétním realistickém smyslu neuviděl ten nově se rodící svět, svět dělnické třídy. Jako jeden ze soudruhů staví se tedy po bok dělnické třídy a jde se za její spravedlnost bit. A v tom je právě velikost a sláva Jiřího Wolкера, že je jedním z prvních básníků naší nově nastupující dělnické třídy tohoto století, který jasně, plně a básnicky nově vyjadřuje velikost, krásu i slávu této nově se rodící společnosti a jejich bojů:

*Svět jsou jen ti, kteří jej živí, by z něho živi byli,
moře jsme my, dělníci zvlněných svalů cizí i zdejší,
my, skutečnost jediná, skutečnost nejskutečnější.*

Až s dělníkem se ztotožňuje a považuje jej za podstatu celého světa, za *skutečnost nejskutečnější*. A proto jako skutečný básník, který je si vědom historického úkolu dělnické třídy, vidí také reálný svět rozporu, svět námezdního otroctví, vidí jej v dialektickém protikladu, třídně:

*Tady jsou paláce – tady podkroví
tady jsou sytí – tady hladoví,
jedni jsou otroci – druzí diktátoři
a všichni jsou choří.*

Chorobou je pro Wolкера kapitalistický svět, a proto jde bojovat za novou společnost, kde by nebylo otrokářů a otroků. Jiří Wolker je i velkým *humanistou*. Zamilovává si ty nejobyčejnější lidi, cítí s nimi a jejich utrpení, velikost i hrdinství nám básnicky zobrazuje. Proto celou jeho poezii se vine vážné úsilí po řádu, básnickém i lidském, po naplnění spravedlnosti, po dílu. Již ve své první knize *Host do domu* to vidíme, přímo proteplený a láskyplný jeho vztah k věcem a lidem. Ale teprve v *Těžké hodině* tento jeho styl nabývá na síle, výraznosti a košatosti, v době, kdy měl již jasno, že nutno jít s lidem, má-li se obroditi svět.

A v tom tkví také podstata a hodnota básnického díla Wolkerova, že jeho teplý a vřelý vztah k nové rodící se společnosti udává mu i volbu prostředků a vytváří *nové básnické slovo a vlastní jeho styl*. Jeho styl, jak již bylo kdesi poznamenáno, je zemitý a až mytický. Navazuje na kořeny českého národního citění a myšlení a přitom je přímo nabit novou látkou a novým pohledem na věci. „Země byla slavná jako rodinná kamna po večeri“ ... „dělníků deset své svaly železem propletlo, aby se ruce a oči jim změnily ve světlo“. ... „Z fabrik a podkroví dělníci jdou / tvrdost životů jejich jim padla do

rukou / ti všichni krásné sny měli a tíhu jich poznali,- / dnes jeřábem zvednou je a vyteší do skály, / to lidé jsou z masa a kostí, tvoření dědicové věční, / co krásné sny zabíjí tím, že je uskuteční“... „I žena chce svět lepší a jinačí / a žena jen pláče, když ruce na to nestačí.“ „Miluji věci, mlčenlivé soudruhy“ ... „Pohod' mi svět do náruče, do srdce jej zabal, ať se nepotluče...“ Typický české mánesovské a smetanovské plnosti je obraznost Jiřího Wolкера.

To ovšem všechno má své kořeny. Básník, který jde s lidem i svým dílem (a nejen teoriemi, jak jsme později viděli u mnohých básníků, kteří teoreticky šli s dělnickou třídou, ale svou uměleckou praxí byli strhávání k „vyšší“ společnosti), nemůže si tvořit styl tomuto lidu vzdálený. To jsme viděli u všech našich velkých básníků, ať to byl Máchá, Erben, Němcová, Neruda, a to vidíme i u Wolкера. To mohou úpadkoví individualisté vyhledávat něco, čím by se lišili, ale *člověk nové společnosti je neproblematický, nevymýšlí si nové „problémy“, ale otázky, před kterými stojí, řeší a pomáhá, kde je třeba.* V tom byla síla a velikost našich obrozeneckých lidí a v tom je i síla člověka *nové* naší společnosti.

A takový neproblematický člověk byl i Jiří Wolker. Odtud i jeho vřelý poměr k českým klasikům, k Erbenovi, Čelakovskému, Němcové. K nim šel pro příklad, ale naplnil a dovedl jej na vyšší stupeň. A ani nejmodernějších směrů se nebál, ale přímo po smetanovsku je přetvořil a obohatil jimi své umění.

Wolkerovo umění má ještě jeden důležitý rys. Je to umění *realistické*. Wolker sám ve svém manifestu, otištěném kdysi ve Varu, bojoval za realismus v umění. „Předmětem naší víry není Bůh a bohové, ale člověk a svět. Středověk horoucně věřil v abstraktno. My věříme horoucně v konkrétno. Nové umění bude proto realistické ... nikoli formování vlastních dojmů a jevů, ale zkušenosti poznání věcí a lidí mimo nás. Neiluzivní, ale objektivní. Nebude líčit a popisovat, ale podávat fakta, která budou skutečností.“ (Var 1, 1922)

Za takový realismus Wolker bojoval. Takové bylo i jeho umění. Nikdy slova a významy nerozmažával, nešel za abstrakcemi, nesvářel metaforicky slova, aby dosáhl efektů, jak jsme toho byli později u básníků svědky. Jeho pohled na svět je realistický, v tom vyšším smyslu (nikoliv v tom měšťáckém, o kterém řekl Marx, že realitou měšťákovi je jen to, co má pod nosem). Wolker vidí a dovedl nalézt ve skutečnosti její *podstatu, skutečnost nejskutečnější* a vidí ji velce a monumentálně. V tom je ta jeho zemitá až mytická lidovost a českost, jaké dosáhl v naší moderní literatuře jedině Petr Bezruč.

Otázka *uměleckého stylu* je kardinální otázkou celého dnešního umění, ba nejen umění, ale i umělecké kritiky. Styl je vydáván za autonomní jev, ač k jeho podstatnému formování dochází právě umělcovým poměrem ke skutečnosti, k lidu, národu, kolektivu, a nikoliv naopak, jak se domníva-

li a vykládali někteří kritikové, kteří tvrdili, že např. Neruda vzal nečesaná a nemytá slova z ulice a vnesl je do poezie. Opak je pravda. Jan Neruda bojoval za národní program českého lidu, a proto vnesl lid a jeho mluvu do své poezie. Ty falešné výklady české kritiky o stylu jako autonomním artefaktu jsou právě klamem kapitalistických rozporů, kdy vztahy věci vystupují jako věci samy (Marx).

A přece i v poslední době u nejmladších našich básníků opět vidíme, že je zde celá estetika jedné nejmladší umělecké skupiny, která se domnívá, že stačí vyhledávat ta nemytá a nečesaná slova z ulice a pářit je dohromady, aby zde bylo nové básnictví. Přitom jim ovšem do lidu a jeho zápasu nic není, nebo alespoň v díle pro to nepracují. Tak daleko došlo autonomní přecenění stylu v poezii a literatuře, že již zde nejde vůbec o žádný program, o žádné plnění národního a lidového programu, ale o styl, o formu, „subjektivní zážitek“, který vyjadřuje často ty nejreakčnější vlivy staré společnosti.

I ve výtvarnictví je toho plno. Malíři myslí, že udělají veliký objev, když malují domy a ulice zezadu, s jejich pavlačemi a anténami, surrealističtí malíři jdou v této teorii „nečesaných a nemytých slov“ ještě dále, malují lidské výkaly s motýly, pavouky požírající hodiny. Místo aby malovali člověka, něco chtěli, nějaký životný program, úsilí, aby pomáhali lidu vykořenit staré přežitky, řeší svůj poměr k lidu jen těmito výtvarnými „nečesanými slovy z ulice“, jde jim jen o problém tvaru, stylu, a ne o věci života, radosti a boje. A přece kdyby trochu hlouběji znali historii českého umění, viděli by, že každý velký umělec vždy šel za něčím více než za nějakým jen tvárným úsilím.

A tak daleko, daleko zůstalo naše nové umění za Wolkerem, opustilo jeho lidový program, jeho realismus, i jeho nekomplikovaný, ale monumentální postoj k životu a dílu, který je charakteristickým rysem člověka nové společnosti.

A tak se velmi vzdálilo dnešní naše umění od cílů, za které kdysi bojoval Jiří Wolker a které svým dílem naplnil. Byl to velmi složitý proces, jak k této skutečnosti došlo, že básníci ve své většině se svou tvorbou vzdálili od lidu a jeho snah a že nám tvořili nádherné sice květy, ale bez oné konkrétní zemitosti a významu, které také velmi brzy uvadnou a nikdy nedosáhnou významu a velikosti tvorby Jiřího Wolkerera.

*

Osud díla Jiřího Wolkerera za uplynulá desetiletí nám také ilustruje otázku o poměru *uměleckého díla a buržoazní společnosti*. Sledujeme-li historii, co všechno možného i nemožného bylo o Wolkerovi napsáno, vidíme především, že jeho dílo neustále někomu překáželo. Překáželo především

české vládnoucí společnosti, její ideologii a překázelo i novým moderním básníkům, kteří již nešli ve stopách Wolkerových, alespoň svým dílem nikoliv, i když se někdy teoreticky hlásili k programu české pracující třídy. A je dalším naším úkolem, abychom objasnili kořeny toho scestí, kam byla zavlečena poezie a umění, když se vzdálily programu, za který bojoval Jiří Wolker. Básnické dílo Wolkerovo znamenalo počátek nové etapy české poezie a jeho ohlas byl veliký. Ze strnulosti, do které se dostala česká poezie, zazněl hlas Wolkerův jako hlas osvoboditelský. I F. X. Šalda to tehdy na Wolkerově matiné roku 1924 vyjádřil:

„... jsme mu vděční: učinil nás diváky tohoto tajemného předpodstatnění světa a života. A víc než diváky: *spoluherci*, *spolutvůrci*. Naslouchájíce mu, proměňovali jsme se sami ve své podstatě: vystupovali jsme ze své staré chladné bytosti, odkládali jsme ji jako zvetšelé roucho a proměňovali se v něco nového, žhavého, mladého a jarého; za duši skeptickou dostávali jsme duši věřící, za duši logickou duši magickou. Vstupovali jsme na chvíli do jakési bytosti vyšší, stávali jsme se na čas jejími cellami a podílníky. Věru, můžeme ke chvále Wolkerově říci totéž, co praví u Platona Alkibiades ke chvále Sokratově: Když ho poslouchám, srdce mi tluče a slzy se mi řinou při jeho řečech ještě více než blouznivcům korybantským ... těm blouznivcům, do nichž, jak víte, vstupoval na chvíli Bůh.“

Wolkerovo dílo znamenalo *umělecký čin*. Nejen básníkům ukázal nové cesty poezie, ale i veřejnost to tak přijala. Vlivem jeho díla se mládež hlásila k programu dělnické třídy, ke komunistické straně, jeho verše však byly vcelku přijaty celým národem jako dílo národní, a tak jeho dílo vytvořilo důležitou kontinuitu mezi národním uměním minulosti a současným bojem dělnické třídy. Byla to veliká hodnota a posila pro nastávající boj dělnické třídy.

Do tohoto rozmachu však pojednou zazněla výzva: Dosti Wolkerů! A nebyli to přímí jeho nepřátelé, ale jeho druhové z řad brněnského Devětsilu, kteří tehdy v Pásmu publikovali tuto výzvu. Najednou básník proletariátu Jiří Wolker překázal. A překázal právě svým bývalým druhům, se kterými se již dříve rozešel, neboť podlehl buržoazním názorům o nemožnosti vytvořit kulturu nové společnosti na bázi národní kultury, jako by sociální program proletariátu nebyl, byť v nejasné představě, součástí národního českého programu již od dob probuzeneckých. I tvoří si tito noví teoretikové své teorie, často dokonce vyšperkované marxistickými citáty, nebo jsou daleko od znalosti marxismu i od znalosti kořenů české národní kultury, shánějí své chatrné teorie po celé Evropě a dokazují, že Wolker šel chybnou cestou, že poezie nemůže být nástrojem boje, k tomu prý jsou lepší prostředky (reportáž apod.), a sami se dali do služeb

umění, které třebaže na chvíli pobuřovalo měšťáky, bylo ve skutečnosti výrazem buržoazních sklonů a také bylo měšťanstvem přijato.

Z poezie Wolkerovy přijali jen jednu jeho stránku: magickou, formální. Noví básníci nyní vytvářejí lehký básnický styl, plný asonancí, asociací, nebo spářejí slova v abstraktní mnohovýznamné metafory, vytvářejí styl koketní anebo se přímo dusí hořem a zoufalstvím z toho, co bude zítra. Básníci opustili lid, jeho program, opustili realismus v umění, který jediné je schopen zachytit pokrokové tendence skutečnosti budoucího vývoje.

I tento odvrát básníků od programu, za který bojoval Jiří Wolker, měl své kořeny. Po porážce dělnické třídy v roce 1920 upevnila buržoazie svou moc a v letech 1925 nastává na čas hospodářská konjunktura a tím i na čas opouští část inteligence pokrokový program. A zde můžeme nalézt kořeny tohoto útěku od realismu a od programu Jiřího Wolkerova. Vzniká nám zde nová poezie, nový básnický styl, nerealistický a protirealistický, který, i když prý obohatil českou řeč, ve skutečnosti nebyl a není schopen zachytit skutečnost. Dnešní básnický jazyk již básní pomalu sám, ale mele prázdnou slámu.

To však byla jen epizoda z bojů proti Wolkerově poezii v těchto desítiletích. Nebylo pomalu prostředku a kritika, který by se o dílo Jiřího Wolkerova neotřel. Tak byl Wolkerův přízvuk revoluční citovosti a vzrušení vykládán buržoazní kritikou jako „falešný“. Kdyby býval byl Wolker živ, mohl říci s Marxem: „Nebyl jsem dosti volem, abych se k lidským mukám obrátil zády.“ Ale štvance a pomluva proti dílu Jiřího Wolkerova vrcholí v letech třicátých, kdy nastává nové období hospodářské krize kapitalismu a s ní se opět vynořují základní otázky nového umění, umění *socialistického realismu*, za který tehdy bojuje skupina Bedřicha Václavka. Tehdy se cítí reakce v kultuře opět ohrožena, a tak skupina klerikálních kritiků ve svazku s básníky bývalé avantgardy píše svůj pověstný článek do Listů pro umění a kritiku, ve kterém se snaží ponížit Wolkerovo dílo a pokoušejí se falešným rozborem zejména jeho básní z pozůstalosti snížit význam a hodnotu jeho básnického díla.

Poučná historie provází osud díla Jiřího Wolkerova, poučná zejména dnes, kdy klademe základy nové kultury obrozené české společnosti.

Jiří Wolker překážel. Překážel české buržoazii, která si organizovala své umění, odtržené od lidu, jeho snah a cílů, sama bez ideového programu, starajíc se především o to, aby mocí udržela si své pozice, obávala se i realistického umění, které by muselo odhalit všechnu tu polovičatost a bídu této odumírající společnosti. Proto podporovala umění nerealistické, protirealistické a bezideové, umění ryze požitkářské a formalistické, které její služebníci vydávali za vrchol všeho uměleckého snažení a také

nejreakčnější filozofií je zdůvodňovali, a teprve v pozdější své fázi, kdy tato společnost již byla nakažena fašismem, podporovala umění již přímo s fašistickou ideologií (ruralisty).

Je třeba strhnouti gloriolu tomuto falešnému hodnocení umění předcházejících desetiletí. Je třeba vysoko vyzdvihnout všechno to hodnotné, co bylo zde vytvořeno, a budoucnost ukáže, že to, co bylo stavěno proti Wolkerovu umění, není vrchol, ale zvětrá daleko dříve a bude mrtvou rekvizitou bývalé společnosti, zatímco umění Wolkerovo *bude žít*, bude žít jako velké umění českého klasika, který jeden z prvních šel za programem dělnické třídy a pomáhal budovati novou společnost. Bude žít *jako umění našeho prvního básníka revolučního proletariátu*.

A tak i dnešní básníci mohou jíti pro příklad a pro povzbuzení k Jiřímu Wolkerovi. Naleznou jej v jeho *kladném poměru k lidu a jeho úkolům, k programu revoluční dělnické třídy, v jeho poměru ke klasikům a realismu*. To byly základní složky formující jeho geniální styl, který je tak dokonalý.

Nová básnická generace proto musí pochopiti ze Zdeňkem Nejedlým: „Není vůbec pravda, že by bylo něco krásného, co není pravdivé, mravně zdravé a myšlenkově veliké. Zakrýváti slabost krásou, etiku estetikou, jest největším hanobením krásy i estetiky. Kdo bere krásu a umění doopravdy, ten o kráse vůbec nemluví. I v uměleckém díle jde vždy nejvíce o pravdu.“

A takové bylo umění Jiřího Wolкера, který po boku lidu, „dědiců věčných“, šel se za spravedlnost tohoto světa bít.

(1948)

K SITUACI SOUDOBÉ ČESKÉ POEZIE

Ivan Skála

Česká poezie prodělává již po několik let svůj přerazovací proces a prodělává jej těžce. Ukázalo se, že umně vycizelovaný nástroj poezie, jak jej po léta vypracovávala tzv. literární avantgarda, je sice nadmíru